

Царівна (скорочено)

Ольга Кобилянська

Основні персонажі повісті:

Наталка Верковичівна — головна героїня твору;

Василь Орядин — свояк надлісничого Маєвського, коханий Наталки;

Вуйко — дядько Наталки, в якого вона живе;

Павлина — дружина вуйка;

Лена та Катя — кузини Наталки, дочки вуйка та Павлини;

Муньо — кузен Наталки;

Зоня — подруга Лени, дочка надлісничого;

Маєвський — багатий надлісничий, родич Орядина;

Марія — колишня гувернантка в домі Маєвських;

Пані Марко — вдова по лікарю, в якої Наталка працює компаньйонкою;

Іван Марко — лікар, син пані Марко;

Ванда — наречена Василя, дочка адвоката Міллера.

Розповідь у творі ведеться у вигляді щоденника від імені головної героїні твору, Наталки Верковичівни. Це молода дівчина двадцяти років, яка живе у родині свого дядька, професора Івановича, який взяв її до себе після смерті своєї сестри, Наталчиної матері. Дядько шкодує дівчину, але його дружина, Павлина, не любить її і вважає тягарем, бо вони з вуйком мають своїх дітей, яких треба піднімати. Наталка відчуває себе самотньою і чужою у сім'ї дядька: "В мене виробилася сильна свідомість, що я тягар, над котрим добрі люди мусять і без любові мати милосердя!.." Найріднішою людиною для Наталки була її бабуса, але вона теж померла, коли дівчинці було 12 років. Дівчина часто згадує бабусю з теплотою в серці, адже вона єдина за все життя любила її.

Одного вечора в домі вуйка відбувається нарада: які професії повинні обрати його сини. Менший кузен хоче бути професором, як батько, старший, Муньо хоче вивчати медицину, бо це дуже прибуткова справа. Але мати говорить, що це дорого, а в них є ще дві доньки, яких потрібно утримувати: Лена та Катя. Муньо відповідає, що заради медицини готовий заручитися з якоюсь багачкою, якщо батько не може допомагати йому фінансово і навіть має вже якусь дівчину на приміті. Муньо турбується лише про гроші та дуже зверхньо дивиться на жінок: "Мужчина — то все, а жінка — то нічо,.. і всі вони хочать вийти заміж..." Отже вирішують, що хлопці вчитимуться, а Лену та Катю утримуватиме їх батько. Наталку ж утримувати нікому, а отже, вона повинна якнайскоріше вийти заміж, щоб не бути тягарем для сім'ї.

Наталку пригнічує нужденне і залежне положення жінок в суспільстві, коли єдиним виходом для них є заміжжя. Наталка мріє отримати вищу освіту, як брати, але це неможливо для неї, бо вона жінка. Тому, у вільний час, дівчина багато читає про жіноче питання, навіть одного вечора, коли родичів немає вдома, пише статтю на цю

тему. Однак коли Лена, з якою Наталка ділить кімнату, повертається і знаходить статтю, дівчина рве зошита і кидає його на підлогу. Наталка вчиняє так, бо не хоче слухати глузувань Лени з цього приводу, адже кузена зовсім не розділяє її поглядів. Коли дівчата лягають спати Лена забирає розірваного зошита.

Зміну в одноманітне життя Наталки приносить знайомство з Василем Орядином. Молодих людей знайомить Зоня, подруга Лени, дочка багатого надлісного, для якої Орядин приходиться свояком. Їх гувернантка, Марія, любить його як сина. Василь високий, стрункий, смаглявий, грає на скрипці. Молоді люди одразу помічають одне одного, в них є багато спільного: Орядин поділяє соціалістичні погляди Наталки і мріє про краще життя для їх народу. Крім того, хлопець теж не має батьків і змушений усього добиватися сам. Зоня передала йому розірваний зошит з Наталчиною статтею і він говорить дівчині, що він думає так само: "... я зрозумів вас... ваша праця була написана "кров'ю вашого серця", і я відчув, що мушу вас пізнати..." Орядин розповідає, що він соціал-демократ і просить залишити зошит собі, щоб мати доказ, що існує ще інтелігенція.

Родичі Наталки помічають, що Василь приділив Наталці багато уваги під час зустрічі в парку. Вони критикують його і радять дівчині не звертати на нього увагу, адже він бідний і не зможе взяти її за дружину навіть якщо і хотів би. Крім того, вони не схвалюють його походження: мати Орядина була донькою священника, але вийшла заміж за українського цигана-музиканта, викликавши невдоволення своєї сім'ї. Лише Лена каже, що він здібний і їй подобається, хоча він ігнорує її.

До вуйка приїхав друг, старий професор Лорден, який в минулому читав лекції у Василя. Чоловікові подобається Наталка, він виявляє дівчині знаки уваги, хоча і годиться їй в батьки. За довге руде волосся Лорден називає її Лорелай, як міфічну русалку з німецького фольклору.

Невдовзі інтелігенція міста давала концерт на користь убогих дітей і Орядин грав там на скрипці. Наталка з родичами теж була там, її серце поривалося до Василя, коли він грав. Молоді люди танцюють разом, там же вони освідчуються одне одному в коханні. Орядин каже, що закохався в дівчину з першого погляду, але не знав, що її положення було таким тяжким. Він називає Наталку царівною і обіцяє, що ніколи її не забуде, а коли доб'ється чогось, то приїде і забере від її злих родичів. Наступного дня Василь мав від'їжджати на навчання.

Після від'їзду Василя для Наталки все ніби завмирає, лишаються лише книжки. Вона багато думає про Орядина і турбується про його долю. Адже він поїхав вчитись на адвоката, попри те, що його родичі хотіли, щоб він йшов на теологію. Через таке його рішення, Маєвський відмовився допомагати Василю матеріально і хлопцю немає за що жити. П'ять місяців після від'їзду Орядин написав Маєвському, щоб той вислав грошей, бо він мліє з голоду. Дядько відповів, що грошей не дасть поки хлопець не піде вчитись на теологію. Ще через п'ять місяців Орядин знову пише, вимагаючи надіслати йому гроші, які лишив йому дідусь, а інакше він піде до суду. Маєвський знову не допоміг хлопцю аж поки Орядин не погрався в карти і йому довелося повертати борги.

Дізнавшись про це, Наталка розчаровується у Василеві. Вона вважає, що він споганив себе безсильністю і зрадив цим свою царівну. Він мав бути стійким заради неї, адже краще померти, ніж впасти в бруд.

Тим часом вуйка знову відвідує Лорден і знову залицяється до Наталки. Невдовзі по його від'їзді, Павлина отримує листа, де професор пропонує дівчині вийти за нього заміж. Спочатку Наталка відмовляє, адже навіть не поважає Лордена, але Павлина каже, що якщо дівчина відмовить, то двері їх дому будуть для неї закриті. Наталка боїться лишитись на вулиці і тому погоджується на шлюб, але вона зневажає себе за це, бо щоб наситити тіло, їй доводиться запродавати душу: "За те я гідна назви скотини!" "Нікчемна, нужденна... Не маю навіть відваги вмерти. Чи не так само, як — Орядин?"

Коли Орядин приїхав відвідати родичів і дізнався про Наталчині заручини, то сказав лише, що йому шкода її. Молоді люди часто бачаться і одного вечора він все ж переборює гордість і просить дівчину не виходити заміж за Лордена, бо вона загине. Почуття Наталки до Орядина змінилися: вона вже не знає, чи любить його, але точно розуміє, що не хоче виходити заміж за старого професора. Врешті вона знаходить вихід з своєї ситуації: влаштовується на роботу компаньйонкою у вдови лікаря. Дізнавшись про те, що Наталка розірвала заручини з Лорденом, Василь пропонує їй вийти за нього заміж. В тому випадку вони змушені були б іти жити на село, бо жоден з них не має грошей. Наталка відмовляє Орядину, бо розуміє, що селянське життя не для нього і з часом він зненавидів би її за те, що вона забрала в нього шанс на краще майбутнє. Василь гостро сприймає відмову і каже, що тепер між ними не може бути нічого спільного.

Наталка живе у вдови Марко в Чернівцях вже три роки. Робота їй дуже подобається, вона любить вдову як колись свою бабусю. Орядин теж живе в Чернівцях і робить кар'єру в юриспонденції, вони зустрічаються кілька разів, але лише вітаються. Вдову приїжджає відвідати її син, лікар Іван. Це непривабливий, але розумний і принциповий чоловік, який одразу викликає в Наталки повагу. Вони скоро стають друзями. Чоловік називає її "цвіт лотосу" і спонукає займатися тим, що вона любить найбільше — літературою. Після місяця відвідин Іван знову від'їжджає до Індії і дівчина розуміє, що кохає його. Її почуття до нього інші, ніж її почуття до Орядина, більш глибокі і сильні.

Час іде. Наталка починає писати повість, віддає їй усю свою душу, дівчина бачить своє майбутнє в літературі. Через рік після від'їзду Івана вдова Марко помирає. Лікар ненадовго приїжджає на похорон. Після смерті пані Марко, дівчина відчувається осиротілою. Вона продовжує жити у домі вдови, але за це повинна підтримувати порядок. Вона бере кілька учениць, також заробляє на життя шиттям.

Орядин тим часом крутить роман з якоюсь заміжньою румункою. Наталка розглядає це як подвійну зраду: стосунки з відсталою і обмеженою в світогляді жінкою, крім того з жінкою іншої національності. Орядин приходить відвідати Наталку разом з своєю румункою, також приходить Оксана, подруга Наталки. Разом вони говорять про

положення жінки в суспільстві. Румунка вважає, що Наталка "грає горду" і тому не виходить заміж. Наталка вирішує, що головним в її житті повинна бути література і віддає своїй повісті усі сили.

Кінець Наталчиного щоденника.

Через рік після смерті пані Марко Наталка дізнається, що Орядин заручився з дочкою свого шефа адвоката Міллера, Вандою. Орядин сам каже їй про це, коли навідується до неї, щоб віддати листи від сім'ї вуйка. Через чотири тижні Наталка на втримується і йде на вінчання Орядина до костьолу. Коли Василь побачив її, вона прочитала у його погляді, що він все ще любить її. Але присутність на його весіллі остаточно відпускає дівчину від почуттів, які в неї ще лишались до Орядина. Тепер вона розуміє, що усім серцем любить Івана. Але лікар досі за кордоном і не відомо, чи повернеться додому.

Наталці приходить відмова в публікації повісті. Це надзвичайно засмучує її. Вона вирішує надіслати свій щоденник Івану і таким чином розпрощатися з ним.

Твір закінчується щасливо: авторка переносить читача на три роки вперед, і з розмови вуйка та Павлини ми дізнаємось, що Наталка вийшла таки заміж за лікаря Марко, і вони дуже щасливі разом. Вуйко відвідував їх і каже, що вони живуть дуже добре: Наталка стала успішною письменницею, а Марко боготворить її. Для неї настало таки її "полудне" і дівчина вірить, що воно настане і для її народу.